

Anne Goldgar, *Tulipmania. Money, Honor and Knowledge in the Dutch Golden Age* (Chicago: University of Chicago Press, 2007) 425 p. ISBN 978-0-226-30125-9

Het is niet eenvoudig om nog iets nieuws te schrijven over de bekende zeventiende-eeuwse ‘tulpenmanie’. Maar de cultuurhistorica Anne Goldgar weet in het eerste deel van haar boek om te beginnen op verrassende wijze aannemelijk te maken dat tulpen in de Gouden Eeuw deel uitmaakten van eenzelfde ‘esthetisch universum’ als schelpen. De man op het schilderij op de omslag van haar boek uit 1606 – dus van ruim vóór de tulpenmanie van 1636/7 – heeft niet alleen een tulp en een tulpenbol in zijn handen, voor hem op tafel zijn ook schelpen uitgesteld. Een Amsterdamse boedel-inventaris uit 1644 – dus van ruim nadien – bevatte vele pagina’s lange opsomming met naam en toenaam van tulpenbollen naast een collectie van 2.389 schelpen. Ze betoogt op grond van dergelijke bronnen tevens dat de ‘tulpen crisis’ niet zozeer een financiële crisis was, als wel een cultuurschok waarin waarden van een nieuwe burger-elite ondermijnt dreigden te raken.

Volgens haar waren voor de betrokken rijke burgers niet de hoog opgelopen bollenprijzen en hun plotselinge val schokkend, maar dat kopers die in de winter beloofd hadden die prijzen te betalen, zich na de lente niet meer aan hun belofte hielden, terwijl tulpen wel degelijk een grote waarde behielden. ‘Kwade trouw’ in een commerciële samenleving, waarvan het functioneren in belangrijke mate gebaseerd was op vertrouwen, dat was volgens haar slothoofdstuk de kern van de crisis en ze benadrukt dat mensen zich, in afwijking van Hollands ‘discussiecultuur’ (p. 17), tot rechters gingen wenden in plaats van als mannen van eer in goed onderling overleg tot een oplossing te komen. Een vernieuwende benadering, die me echter, gezien het feit dat al in 1595 in Holland een ‘boete op de ongefundeerde processen’ werd ingevoerd om paal en perk te stellen aan de toenemende neiging om te procederen, niet helemaal kan overtuigen.

In de tijd dat Goldgar met haar studie begon, had net de freelance historicus Mike Dash een boek geschreven over de ‘tulpengekte’. Ook hij was al van oordeel dat de financieel-economische betekenis ervan vaak is overdreven. Ook hij besteedde al aandacht aan de in de zestiende eeuw opkomende verzamelaars van exotische planten en aan de tulp als symbool van rijkdom en goede smaak. Maar hij signaleerde tevens dat de tussen 1903 en 1942 verschenen (bronnen)publicaties die de belangrijkste basis voor zijn studie waren – waaronder die van Posthumus, de grondlegger van de Nederlandse economische geschiedenis – nog niet wezenlijk door recent onderzoek waren aangevuld. Goldgar heeft niet alleen veel nieuw materiaal bijeen gebracht en het bestaande veel indringender dan Dash geanalyseerd, maar zelfs vastgesteld dat de door Posthumus gepubliceerde documenten ‘are not to be trusted’ (p. 329).

Haar irritatie over de vele onnauwkeurigheden in Posthumus’ werk is terecht. Toch is het de vraag of zij soms niet wat ver is doorgeslagen in haar kritiek op oude sociaaleconomische visies op de tulpen crisis. Om haar these hard te maken moet ze bijvoorbeeld betogen dat er geen betrouwbare bronnen zijn voor de suggestie in contemporaine pamfletliteratuur – van de juistheid waarvan ook Posthumus uitging – dat niet alleen rijke tulpenliefhebbers, maar ook simpele wevers meededen aan de tulpenhandel: niet vanwege de schoonheid van de tulp, maar om door speculatie op verdere prijsstijging snel en gemakkelijk rijk te worden. Maar is het aannemelijk dat pamflet-tisten verzonnen (p. 285) hebben dat dit is voorgekomen? En is het onaannemelijk dat zij over meer informatie beschikten dan latere uitsluitend op schriftelijke bronnen aangewezen historici?

Goldgar heeft in haar indringende en uitvoerige analyse van het uitgebreide netwerk van tulpenkopers en verkopers fraai laten zien hoezeer deze handel functioneerde bij de gratie van het bestaan van onder meer door familierelaties bijeengehouden sociale netwerken. Daarbinnen was de benodigde kennis en expertise voor de handel aanwezig en kon efficiënt informatie worden uitgewisseld, zoals dat ook gegolden moet hebben voor andere takken van termijnhandel, zoals die in graan, haring en specerijen. Maar als haar these juist is dat het belang van de tulpen crisis vooral gelegen was in een vertrouwenscrisis binnen de commerciële wereld, had er dan geen sprake moeten zijn van een weerslag op andere takken van handel waarin onderling vertrouwen van vitaal belang was? Gezien de aanhoudende bloei van de Amsterdamse handel tot minstens 1650 zijn er geen aanwijzingen dat dat het geval is geweest. Toonde de tulpen crisis voor tijdgenoten toch niet veeleer aan dat een 'verkeerde' wereld, waarin een arme wever een rijke koopman kon worden, een lachwekkende illusie was?

In haar kritiek op de visie dat de tulpen crisis vooral interessant was als financiële crisis, gaat Goldgar veel verder dan Dash. Ze stelt dat 'many of the prices were not extraordinarily high' (p. 203) en dat het 'supremely sensible' geweest zou zijn om in tulpenbollen te blijven investeren 'if the market had held' (p. 227). Voor de dramatische prijsdaling laat ze het bij: 'the why remains unclear' (p. 231). Maar is het toch niet erg plausibel, dat de markt instortte omdat de prijzen door speculatie veel hoger waren geworden dan nog in overeenstemming was met de waarde die door rijke liefhebbers aan de tulp werd gehecht? Hoewel ik dus van oordeel ben dat de hoofdthese van dit boek zeker vatbaar is voor discussie, vond ik het om de grondigheid van het onderzoek en de brede aanpak en visie toch ook bewonderenswaardig en ik heb het mede dankzij de levendige, aantrekkelijke stijl met veel genoegen gelezen.

Wantje Fritschy
Vrije Universiteit, Amsterdam

Cor Groenewold *Christelijk en sociaal. Biografie van J.R. Slotemaker de Bruïne* (Hilversum: Verloren, 2007) 134 p., ISBN 978-90-8704-008-6

J.R. Slotemaker de Bruïne (1869-1941) was een pragmaticus. Als politicus stond bij hem de haalbaarheid voorop. Als minister van Arbeid, Handel en Nijverheid (1926-1929), van Sociale Zaken (1933-1935) en van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen (1935-1939) bleek hij een weinig krachtige politicus – door Groenewold eufemistisch omschreven als 'flexibel minister'. De omstandigheden bepaalden daardoor in sterke mate zijn beleid. En dat was, toen hij Sociale Zaken beheerde, de grote crisis van de jaren dertig. Volgens Groenewold verloor Slotemaker de belangen van de arbeiders daarbij niet uit het oog. Wat dat inhield hebben de Twentse arbeiders ervaren. Zij mochten het Twentekanaal met de hand graven. Door de machines uit te sluiten konden 40.000 arbeiders in de werkverschaffing de verbindingsmogelijkheden voor de textielindustrie verbeteren. De effecten van de ministeriële bezuinigingen, en de verlaging van de uitkering, vielen wel mee voor de arbeiders, schrijft de auteur in navolging van Slotemaker. De Jordanesen die hier tegen in opstand kwamen, dachten daar anders over; de christelijke arbeiders ook. Zij merkten in 1935 bitter op dat toen Slotemaker de Bruïne het ministerie verliet hij een *ruïne* had achtergelaten.